

УДК 81'255.4

**ЛУКАШЕВІ ПЕРЕКЛАДИ ЖАРТІВЛИВИХ ВІРШІВ
ЛЬЮІСА КЕРРОЛА В РЕДАКЦІЇ І. МАЛКОВИЧА Й ЗІСТАВЛЕННІ
З НОВИМИ ПЕРЕКЛАДАМИ В. КОРНІЄНКА
ДО 95-РІЧЧЯ МИКОЛИ ЛУКАША**

**Коломієць Л.В., д.філол.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка**

У статті аналізується поетична майстерність Миколи Лукаша на матеріалі його перекладів віршів Льюїса Керрола до казок про Алісу («В країні чудес» та «В задзеркальній країні», 1960) в зіставленні з їх пізнішою редакторською правкою Іваном Малковичем та новими перекладами Валентина Корнієнка. Вибудовується паралель між органічно пересотворювальними перекладами Миколи Лукаша та рекреативним перекладацьким методом найбільшого реформатора поетичного перекладу ХХ ст. поета-модерніста Езри Паунда.

Ключові слова: віршовий переклад, модерністське римування, пересотворена словогра, органічна форма метавірша.

В статье анализируется поэтическое мастерство Микола Лукаша на материале его переводов стихов Льюиса Керролла в сказках об Алисе («В країні чудес» и «В задзеркальній країні», 1960) в сопоставлении с их более поздней редакторской правкой Иваном Малковичем и новыми переводами Валентина Корниенко. Выстраивается параллель между органично пересоздающими переводами Микола Лукаша и рекреативным переводческим методом крупнейшего реформатора поэтического перевода ХХ века поэта-модерниста Эзры Паунда.

Ключевые слова: стихотворный перевод, модернистское рифмование, пересозданная игра слов, органическая форма метастиха.

Kolomyets L.V. LEWIS CARROLL'S HUMOROUS VERSES IN UKRAINIAN TRANSLATIONS BY MYKOLA LUKASH IN COMPARISON WITH THEIR LATER EDITORIAL CORRECTIONS BY IVAN MALKOVYCH AND NEWER TRANSLATIONS BY VALENTYN KORNIENKO

The article deals with the analysis of poetic artistry displayed by the Ukrainian translator Mykola Lukash in his re-creative versions of Lewis Carroll's humorous verses in the tales about Alice («В країні чудес» and «В задзеркальній країні», 1960). Mykola Lukash's translations are being closely compared with their later editorial corrections by Ivan Malkovych and newer translations by Valentyn Kornienko. The author draws a parallel between the organic renditions by Mykola Lukash and the re-creative translation method practiced by the biggest 20th-century reformer of poetic translation poet-modernist Ezra Pound.

Key words: verse translation, modernistic rhyming, re-created paronomasia, organic form of meta-verse.

Найвидатніший український перекладач-поліглот Микола Олексійович Лукаш (19 грудня 1919 – 29 серпня 1988) здійснив переклади віршів Льюїса Керрола до першого українськомовного видання казок про Алісу («В країні чудес» та «В задзеркальній країні», 1960), редактором якого він був. А видавець і редактор нового перекладу казок («Аліса в Країні Див» та «Аліса в Задзеркаллі», 2001) Іван Малкович частково залишає як основу

переклади М. Лукаша, вносячи до них істотні правки, частково замінює їх перекладами Валентина Корнієнка. Зокрема, в останній строфі вірша «Ти старий, любий діду», що є визнаним шедевром поетичного жарту, у Лукаша рима модерністська, заснована на співзвучності наголошених голосних та збігові наступного приголосного, Малкович же виправляє цю Лукашеву риму на традиційно точну:

Lewis Carroll (from *Alice in Wonderland*):

'I have answered three questions and that is enough,'

Said his father; 'don't give yourself airs!

Do you think I can listen all day to such stuff?

Be off, or I'll kick you down stairs!' [3, с. 58]

«В країні чудес»

(переклад з англійської Г. Бушиної,

редактор М. О. Лукаш)

Переклад М. Лукаша:

– Я тобі відповів вже на три питання,

Та дурний все одно не мудрішає.

Ти з дурницями, хлопче, від мене відстань,

Вимітайся, бо вижену втришки! [2, с. 45]

Дослівний переклад:

«Я вже відповів на три питання і цього досить», –

Сказав його батько, – «Не чванься!

Ти гадаєш, що я увесь день можу слухати подібні речі?

Йди геть, або я спущу тебе зі сходів!»

«Аліса в Країні Див»

(переклад з англійської В. Корнієнка,

редактор І. Малкович)

Правка І. Малковича:

Скільки можна дурних задавати питання!

Ти схибнувсь, чи об'ївся метеликів?

Все, терпець мій урвався, благаю: відстань!

Вимітайся, бо дам духопеліків! [1, с. 49]

В оригіналі перехресно римуються рядки: ... *'don't give yourself airs! – ...or I'll kick you down stairs!'* (...«Не чванься! – ...або я спущу тебе зі сходів!»). Це точна графічна рима, тож правка Івана Малковича формально ближча до оригіналу, однак тут семантично точнішим усе-таки видається переклад Миколи Лукаша, в якого ця строфа є промовистим зразком модерністського римування (використовується співзвучна рима *мудрішає – втришися*). Правку Івана Малковича можна пояснити не тільки формальною, а ще й

прагматичною метою: паронімічна рима *метеликів – духопеликів* цікавіша для дитячої аудиторії, ніж співзвучна Лукашева рима. І все ж таки Малковичева рима тут виглядає «притягнутою за вуха», ба навіть дещо «канібалістською» в контексті розмови Аліси з Гусінню (яка й виголошує цей віршик)..

Правці було піддано не лише побудову фраз та римування в Лукашевих перекладах, промовисті власні імена також зазнали істотних змін. Зокрема, двійники *Близняк і Близнюк*

стали *Крутем і Вертем*, хоч вони й товстуні з величезними животами, яким не так просто «крутитись» та «вертітись».

«В задзеркальній країні»
(переклад з англійської Г. Бушиної,
редактор М. О. Лукаш)

Переклад М. Лукаша:

*Близняк з Близнюком
Учинили бійку,
Бо Близнюк Близняку
Пошкодив торохтілку.*

*Тут чорний ворон прилетів
І з криком сів на гілку –
Так налякав обох бійців,
Що враз забули спірку* [2, с. 160].

«Аліса в Задзеркаллі»
(переклад з англійської В. Корнієнка,
редактор І. Малкович)

Правка І. Малковича:

*Серед гаю Круть і Верть
Учинили бійку:
Крутеві там, бачте, Верть
Зламав торохтілку.*

*Враз крук із гаю надлетів –
Страхітлива почвара.
Так налякав обох братів,
Що вмить скінчилась чвара* [1, с. 48].

Варто звернути увагу на римування в цій «старовинній пісні» (вид. 1960 р.) – «знайомій пісні» (вид. 2001 р.). У відредагованому Малковичем перекладі у другій строфі з'являється радикально нова рима: *почвара – чвара* (при цьому змінюється і поетичний розмір другого рядка). Це точна (навіть багата) рима, при творенні якої використовуються книжні лексеми. Такий шлях суперечить невимусно-розмовному духові Лукашевих перекладів, у якого тут, як і всюди у віршованих текстах до казок про Алісу, панують розмовна лексика, фразеологія, неускладнений розмовний стиль. Зокрема, у наведеному тексті в Лукаша обидві строфи об'єднано наскрізним, злегка неточним римуванням, яке й обрамлює пісеньку, робить її цілісною, легкою для запам'ятовування і водночас урізноманітнює виголошування: *бійку – торохтілку – гілку – спірку*. Переклад Лукаша сприймається також логічнішим: у другій строфі читаємо, що коли *чорний ворон прилетів і з криком сів на гілку*, то цим він дуже налякав обох бійців, і ті з переляку *враз забули спірку*, – прислівник «враз» передає тут причинно-наслідковий зв'язок (так налякалися, що *враз забули спірку*). Але у Малковича *враз крук із гаю надлетів*, немов він тільки й чекав, щоб Крутеві Верть *зламав торохтілку*.

Розглянемо переклад найвизначнішого поетичного нонсенсу в англійській літературі «Jabberwocky», названого так за іменем чудиська Jabberwock (Курзу-Верзу) у цьому віршику.

JABBERWOCKY

*'Twas brillig, and the slithy toves
Did gyre and gimble in the wabe:
All mimsy were the borogoves,
And the mome raths outgrabe.*

*"Beware the Jabberwock, my son!
The jaws that bite, the claws that catch!
Beware the Jubjub bird, and shun
The frumious Bandersnatch!"
He took his vorpal sword in hand:
Long time the manxome foe he sought --
So rested he by the Tumtum tree,
And stood awhile in thought.
And, as in uffish thought he stood,
The Jabberwock, with eyes of flame,
Came whiffing through the tulgey wood,
And burbled as it came!
One, two! One, two! And through and through
The vorpal blade went snicker-snack!
He left it dead, and with its head
He went galumphing back.
"And, has thou slain the Jabberwock?
Come to my arms, my beamish boy!
O frabjous day! Callooh! Callay!"*

He chortled in his joy.

*'Twas brillig, and the slithy toves
Did gyre and gimble in the wabe;*

Переклад М. Лукаша:

Курзу-Верзу
Був смажень, і швимкі яски
Сверли-спіралили в кружві,
Пичхали пирсаві псашки
І трулі долові.

«Мій сину, бійсь Курзу-Верзу,
То кусозуб і дряполап!
Не знайся з птицею Зу-Зу
І велезнем Хап-хап!»

Меча-штрича він в руки взяв,
Півдня тропив ворожий слід
І в смужній думі спочивав
Під деревом Діодід.

Та раптом чує глушиний цвист,
Кругом немов могонь пашисть,
В тримучім лісі никне лист –
Курзу-Верзу метить!

Він раз мечем! Він два штричем!
Отак штричаєм ворогів!
Зняв гмію золоту з плечей,
Додвому посмішив.

«Ти вбив грозу Курзу-Верзу?
Мій хлопчику, ти чудодець!
«О сплавний день! Стрибай пісень,
Тодімо у ханець!»

Був смажень, і швимкі яски
Сверли-спіралили в кружві,
Пичхали пирсаві псашки
І трулі долові [2, с. 134-135].

*All mimsy were the borogoves,
And the mome raths outgrabe.*
(from *Through the Looking-Glass and What Alice
Found There*, 1872)

Правка І. Малковича:

Курзу-Верзу
Був смажень, і швимкі яски
Спіралили в кружві,
І марамульки йшли в псашки,
Як трулі долові.

«Мій сину, бійсь Курзу-Верзу,
То зубий дряполап!
Не знайся з птицею Зу-Зу
І велезнем Хап-хап!»

Меча-штрича він в руки взяв,
Тропив ворожий слід
І в думній тужі спочивав
Під деревом діодід.

Та раптом – цвист, оглушиний цвист!
Кругом погонь вашисть,
В тримучім лісі никне лист –
Курзу-Верзу телить!

Він раз мечем! він два штричем!
Аж кєрвиться торва!
І барбаризнула з плечей,
Сміюцька голова!

«Ти вбив грозу Курзу-Верзу?
Ти, слинку, чудодець!
О лавний день! Стрибай пісень,
Тодімо у ханець!»

Був смажень, і швимкі яски
Спіралили в кружві,
І марамульки йшли в псашки,
Як трулі долові [1, с. 20-21].

Видання 2001 р. (в редакції І. Малковича) відзначається корпусом наукових коментарів до мовних реалій перекладуваних творів у вигляді посторінкових виносок. Зокрема, у виносці до наведеного вгорі вірша розтлумачується його походження як пародії на незрозумілу сучасним англомовам англосаксонську героїчну поезію, а також вказується, що «Jabberwocky» – улюблений вірш багатьох визначних людей і його знають напам'ять багато поколінь англійських школярів [1, с. 20].

Отже, на наш погляд, бажано, щоб і в українському перекладі тривала подібна єдність поколінь, спільна традиція впізнавання знайомого з дитинства улюбленого віршика. Отже, яка рація в окремих правках геніально відтвореного Лукашем нісенітного мовлення? Адже цей переклад настільки авторський, що Малковичу доцільніше було б запропонувати цілком власний варіант як альтернативу Лукашевому витвору, пересотворити оригінал

заново, ніж порушувати самоцінність Лукашевого перекладу частковим втручанням.

У стилізованій як передмова Л. Керрола і адаптованій для українського читача «Авторській передмові» до видання за редакцією І. Малковича читаємо: «Нові слова у вірші «Курзу-Верзу» викликали певні незгоди щодо їхньої вимови: тож, мабуть, годилося б дати пояснення і з цього приводу. У «яски» наголос слід робити на останньому складі, а в «марамульки» – на передостанньому» [1, с. 8]. В оригіналі – в авторському коментарі до «Аліси в Задзеркаллі», датованому Різдом 1896 р., – Керрол писав: «The new words, in the poem "Jabberwocky", have given rise to some differences of opinion as to their pronunciation: so it may be well to give instructions on that point also. Pronounce "slithy" as if it were the two words, "sly, thee": make the "g" hard in "gyre" and "gimble": and pronounce "rath" to rhyme with "bath"» [5, p. 4].

У передмові до поеми «Полювання на снарка» (*The Hunting of the Snark*; снарк – фантастична тварина із цієї поеми) Керрол також коментував першу строфу «Jabberwocky»; зокрема, він писав: «[Let] me take this opportunity of answering a question that has often been asked me, how to pronounce "slithy toves." The "i" in "slithy" is long, as in "writhe"; and "toves" is pronounced so as to rhyme with "groves." Again, the first "o" in "borogoves" is pronounced like the "o" in "borrow." I have heard people try to give it the sound of the "o" in "worry." Such is Human Perversity» [4].

Таким чином, в адаптованому перекладі «Авторської передмови» фактично комбінуються обидва вищенаведені коментарі Л. Керрола: у перекладі коментуються перший і третій рядки першої (і заключної) строфи, тоді як у коментарі Керрола, датованому Різдом 1896 р., третій рядок не коментується, зате він коментується у передмові до поеми «Полювання на снарка», де пояснюється вимова римованих закінчень першого і третього рядків, а саме лексем *slithy toves* – *borogoves*. В українському перекладі видання 2001 р. утверджується відредагований варіант віршика, з поправкою у третьому рядку першої строфи з «*Пичхали пирсаві псашки*» на «*І марамульки йшли в псашки*», при цьому залишається Лукашеве римування (*швимкі яски – псашки*), а замінюється словосполучення з двох трискладових слів на початку рядка на словосполучення з одним чотирискладовим словом (*марамульки*), котре за довжиною краще відповідає лексемі з означеним артиклем *the borogoves*, які разом також містять чотири склади (*All timsy were the borogoves*).

Однак редакторську правку І. Малковича навряд чи можна назвати істотно важливою, адже у «Jabberwocky» перекладач стикається із нонсенс-мовленням, словогрою, що спирається на псевдо-референтність, витворювану унікальним поєднанням звукової форми й асоціативних значень у рамках однієї конкретної мови, – тож референтність «Jabberwocky» у принципі є неперекладною, за винятком окремих формальних граматичних значень. У цьому випадку перекладач, не обмежений референціями вихідного тексту, вільний творити новий псевдо-референтний текст за аналогією до оригіналу: йому забезпечене широке поле для експериментування, оскільки переклад «Jabberwocky» можна розглядати як еквівалентний оригіналові лише на найви-

щому рівні абстрагування від формальної семантичної подібності між двома мовами – на рівні мети комунікації. Звісно, такий рівень майстерно забезпечується у перекладі М. Лукаша. Тому правка І. Малковича відіграє в ньому неістотну роль і відображає, з одного боку, прагнення наблизитись до економії оригіналу, а з іншого – суто суб'єктивне асоціативне відчуття редактором-поетом потенційної звукової семантики рідної мови.

Редакторську тактику І. Малковича цікаво простежити на наступному прикладі нонсенс-мовлення, де він обирає радикальну адаптацію, повністю замінивши оригінальний переклад М. Лукаша, в якому збережено основні образні конотації першотвору, функціональним аналогом з українського фольклору, переставивши місцями слова-рими суміжних рядків (це винахідливе, але ухильне рішення!):

«*Twinkle, twinkle, little bat!*
How I wonder what you're at!»
"Up above the world you fly,
Like a tea-tray in the sky.

Twinkle, twinkle» [3, p. 85-86]

Переклад М. Лукаша:	Редакторський варіант:
<i>Мигай, мигай, кажанок,</i>	<i>Іди, іди, борцику,</i>
<i>Двигай, двигай, казанок...</i>	<i>Зварю тобі дощичку</i>
	<i>В олив'янім горищку...</i>

Понад нами пролітай,
Як сідаєм ми за чай
[2, с. 68].

Мені каша, тобі дощ
Щоб перцив густий
борц!
Іди, іди, борцику...
[1, с. 70-71]

Добре відома українцям змалку дитяча пісенька-заклинання «*Іди, іди, дощичку*» як основа для словогри – це доречне для дитячої аудиторії рішення, проте переклад М. Лукаша має свої суто естетичні переваги над комунікативним, одомашнювальним підходом І. Малковича. Спираючись на ключовий образ у першотворі, Лукаш створює для нього свіжу паронімічну риму, яка сприяє відповідному ефекту, – він «одивнює» семантику заклинання, що, як і всяке заклинання, має залишатися незрозумілим: *Мигай, мигай, кажанок, / Двигай, двигай, казанок...*

Наступним прикладом проілюструємо неповторний Лукашів звукопис, який руйнується редакторським втручанням:

«*The Queen of Hearts, she made some tarts,*
All on a summer day:
The Knave of Hearts, he stole those tarts,
And took them quite away!» [3, p. 181]

Переклад М. Лукаша: Редакторський варіант:
Чирвова Краля в літній *Краля Чирвова спекла*
день *пиріжки,*
Спекла смачний рулет, *А також спекла рулет.*
Та той рулет, ще й пару *Та ті пиріжки, як і той*
котлет *рулет,*
Украв Чирвовий Валет! *Украв Чирвовий Валет!...*
[2, с. 105] *[1, с. 107]*

У Лукаша декламаційно-танцювальна мелодика створюється ямбічним розміром і чисельними внутрішньорядковими асонансами та алітераціями. Так, у першому рядку: *чиРВоВа кРаЛя в ЛітНій деНь* (*р-во-ва-ра-ля-лі-н'-н'*); у другому рядку: *СпекЛІА Смачний руЛЕТ* (*с-ла-с-ле*); у третьому рядку: *Та Той руЛЕТ, ще й паРУ котЛЕТ* (*та-то-ру-ле-т-ру-ле-т*); у четвертому рядку: *укРАВ ЧиРВОВий ВАлет* (*р-ав-р-в-ов-ва*).

Редактор змінює розмір і збільшує кількість складів у рядках (окрім останнього, невідредагованого рядка). Дактиль у першому рядку прискорює темпоритм фрази, але при цьому лексемна перебудова у трьох рядках змінює не тільки розмір, а й звукопис усієї строфи, неповторно-Лукашеве мелодійне чергування голосних і приголосних звуків.

У першому і третьому рядках оригінал має внутрішньорядкову риму з цезурою посередині рядка: *The Queen of Hearts, / she made some tarts – The Knave of Hearts, / he stole those tarts*. Усі чотири рядки перехресно римуються: а-б-а-б (у першому і третьому рядках – тавтологічна рима, у другому і четвертому рядках – асонансна рима). Лукаш намагається відтворити внутрішньорядкове римування у третьому рядку (*рулет – котлет*), яке зникає у відредагованому Малковичем варіанті. Він передає римування оригіналу потрійною нетавтологічною суміжною римою (*рулет – котлет – валет*), яку редактор уодноманітнює в другому і третьому рядках (*рулет – рулет – Валет*).

Таким чином, редактор спирається на Лукашеву словогру, лише замінивши «рулет» на «пиріжки», а «котлет» на «рулет», додає немилозвучну лексему «також», двічі вживає дієслово «спекла», вдається ще до кількох дрібніших змін – і, як наслідок, переклад втрачає частину алітераційного звукопису, створеного Лукашем.

Перекладач нового видання «Аліси в Задзеркаллі» Валентин Корнієнко переклав наново віршик про людину-яйце Humpty Dumpty, перетворивши Лукашевого Хитун-Бовтуна на Шалама-Балама: цей варіант ближчий до загально-впізнаваного російського

відповідника Шалтай-Болтай. Проте семантично прозорий національний відповідник Хитун-Бовтун (від «хитати» і «бовтати»), вигаданий Лукашем, є більш вдалим способом відтворення промовистого імені цього персонажа, тоді як ім'я Шалам-Балам асоціюється з фразеологізмом *робити щось на халам-балам*, тобто абияк, на відміну від російського імені Шалтай-Болтай (від «шатать» і «болтать»), яке зберігає потрібну конотацію. Ось цей віршик в оригіналі:

Humpty Dumpty sat on a wall,
Humpty Dumpty had a great fall;
All the King's horses and all the King's men,
Couldn't put Humpty together again.*

*Це ім'я набуло в англійській мові загального переносного значення: *humpty-dumpty* – (щось) розбите вщент, що не піддається відновленню.

Переклад М. Лукаша:
*Хитун-Бовтун на стіні стояв,
Хитун-Бовтун додолу впав.
Хоч прибігла вся королівська рать,
Хитун-Бовтуна не змогли вже підняти* [2, с. 187].

Переклад В. Корнієнко:
*Шалам-Балам на мурі сидів.
Шалам-Балам на землю злетів.
Уся королівська кіннота і все лицарство зі свити
Не можуть Шалама, не можуть Балама
Знов на той мур підсадити!* [1, с. 75]

Порівняймо обидва варіанти перекладу з російськомовним перекладом С. Я. Маршака, який розбиває рядки на ще коротші й посилює словогру:

*Шалтай-Болтай
Сидел на стене.
Шалтай-Болтай
Свалился во сне.
Вся королевская конница,
Вся королевская рать
Не может Шалтая,
Не может Болтая,
Шалтая-Болтая,
Болтая-Шалтая,
Шалтая-Болтая собратъ!*

Валентин Корнієнко слідує за Маршаком у власній назві (*Шалам-Балам*) та словогрі (*Не можуть Шалама, не можуть Балама*), але не дублює російськомовного вислову *вся королевская рать*, що став ustalеним, добре відомим російському читачеві, зокрема, з перекладу назви відомого політичного роману американського письменника Роберта Пенна Воррена «All The King's Men» (1946 р.), яка походить із вищенаведе-

ного дитячого віршика-загадки, – «Вся королевская рать» (переклад В. П. Голишев, 1988 р.), а ще раніше словосполучення *вся королевская рать* зафіксувалося як усталений переклад російською мовою назв кількох телеверсій цього роману («All The King's Men», 1949 р., США; 1958 р., США), серед яких і російськомовний фільм «Вся коро-

левская рать» (1971 р., СРСР). Валентин Корнієнко пропонує свій, розподібнюючий, варіант перекладу: *все лицарство зі свити*. У Миколи Лукаша, навпаки, збережено усталений відповідник російського зразка: *вся королівська рать*, який у сьогоденній українській мові поступився місцем усталеному відповіднику *все королівське військо*.

Переклад М. Лукаша:

.....
 Весною, як усе цвіте,
 Скажу тобі про се й про те.

 А восени, як жовкне лист,
 Запишеш ти пісень цих зміст.

 А рибоньки морські дрібні
 Прислали відповідь мені.

 Їх відповідь була така:
 «У нас причина є, яка...»

 Послав листа, а рибки в сміх:
 «Уже ми бачили таких!»

 Ну, покажу ж я вам смішок!
 Узав я добрий казанок,

 А в казанок води набрав,
 Як треба до подібних справ.

 Хоч ти що хоч йому роби:
 «Я розбудив би їх, якби...»

 Та в хату я ввійти не міг, –
 Замкнув хтось двері, як на гріх.
 [2, с. 196, 197, 198]

Правка І. Малковича:

.....
 Я дочекаюся весни
 Й скажу тобі, про що вони.

 А восени листки суши
 Й на них пісні ці запиши.

 Невдовзі (за дванадцять літ)
 Отримав я від них одвіт:

 «Ми теж хотіли, і могли б
 Зробити це для вас, коли б...»

 Вони у відповідь: «Пардон!
 Взяли ви надто грубий тон!»

 Тоді урвався мій терпець!
 Узав я добрий казанець,

 А в казанець води набрав,
 Додав цибульки і приправ...

 Лихий він став, і як заляк:
 «Я розбудив би їх, однак...»

 Та двері, бачте, хтось запер, –
 Що ж мав робити я тепер?
 [1, с. 84, 85, 86]

Цікаво, що у цьому віршику в Алісі передостанній рядок вийшов довшим, ніж решта, про що вона вголос і зауважує. Оскільки в перекладі М. Лукаша найдовшим виявився останній рядок (Аліса з відповідного видання говорить саме про цей рядок – «Останній рядок занадто довгий для вірша»: перекладачка застосувала тут прийом прагматичної адаптації), то при зіставленні з перекладом В. Корнієнка впадає в око, що найдовшим знову стає третій рядок, як і в оригіналі (і коментар Аліси відповідно переакцентується: «Третій рядок явно задовгий!»).

Хитун-Бовтун (Шалам-Балам) виголошує перед Алісою ще один жартівливий віршик (про свої пісні): перша строфа однакова у Лукаша і Лукаша-Малковича, далі строфи більш чи менш різняться між собою, і дві заключні строфи знову збігаються. Нижче наводимо тільки строфи, які різняться римуванням.

Із розбіжностей між двома варіантами – невідредагованим і відредагованим – добре помітна налаштованість Лукаша на розмовну

інтонацію (*Весною, як усе цвіте, // Скажу тобі про се й про те*), розмовні слова, словоформи, синтаксичні конструкції та звороти (*про се й про те, рибоньки морські, відповідь була така, послав листа, рибки в сміх, уже ми бачили таких, ну, покажу ж я вам смішок, як треба до подібних справ, хоч ти що хоч йому роби, в хату, як на гріх*), які сприяють створенню ухильно-іронічного, жартівливого тону, що відображає авторську інтенцію. Малкович же вводить до перекладу лексеми та усталені звороти літературно-книжного походження (*невдовзі, літ, одвіт, пардон, грубий тон, урвався терпець, казанець*), у чому явної необхідності не простежується.

До нового видання казок про Алісу поряд із правками Лукашевих перекладів увійшли і самостійні переклади Івана Малковича. Зокрема, він наново переклав слова старої пісні (*старовинної пісні* – в новому перекладі), які Аліса на бігу повторювала про себе (*пригадувала собі* – в новому перекладі). Ось ці слова.

Переклад М. Лукаша:
*Боролись за корону Лев і Одноріг,
Лев Однорога у місті переміг.
Несли їм люди всячину – хто хліб, а хто
пиріг,
А той, хто був сміліший, гнав їх за поріг*
[2, с. 205].

Переклад І. Малковича:
*На майдані за трон бились Лев з Однорогом
пресміло,
Лев Однорога бихоша й товкоша у гриву і в тіло.
Їм міцани несли хто хлібець, хто пиріг
з диво-тіста.
А опісля звитяжців преславних відбарбанено
з міста*
[1, с. 92].

Літературність у підході Малковича і розмовність у підході Лукаша найвиразніше простежується на відмінностях між цими двома перекладами. Варіант Малковича стилізований під староукраїнську книжну поезію і супроводжується пояснюючим коментарем, в якому описується предмет пародіювання в оригіналі: «Цей стародавній вірш (поч. XVII ст.) з'явився в результаті спілки між Англією та Шотландією, коли було прийнято новий британський герб, на якому шотландський єдиноріг і британський лев підтримують (аж до сьогодні) королівський геральдичний щит» [1, с. 93].

Видання 1960 р. не містило коментарів до тексту, і це звужувало стилізаційні можливості перекладача. Однак не обов'язково саме із цієї причини у спрощеному варіанті Лукаша панує дух народно-розмовного мовлення. Такою є тактика Лукаша як перекладача і редактора першого українського видання казок про Алісу: віршики та пісеньки із цього видання мали полюбитися українським дітям, а значить, бути нескладними, передавати Керролову словогру, містити незрозумілі слова-загадки, але не бути переобтяженими дорослою лексикою.

Видання 2001 р. розраховане, по-перше, не тільки на дітей Алісиного віку, а й на старшу аудиторію, по-друге, воно враховує високий рівень інтелектуальних запитів сучасної комп'ютеризованої дитини і, по-третє, відображає постколоніальний стрибок у використанні лексичних багатств української мови, яка стала насиченішою, колоритнішою в новому перекладі В. Корнієнка, ніж у попередньому перекладі Г. Бушиної.

Але, на відміну від прозового перекладу, самоцінність перекладу поетичного вимірю-

ється не тільки семантичною точністю і мовностилістичною вправністю, а й роллю цього перекладу в національній літературній і, ширше, культурній полісистемі. Культурна роль Лукашевих поетичних перекладів до казок про Алісу є дуже вагомою. Ці переклади не просто добре знайомі кільком поколінням українських дітях, вони стали складовою загального фонду української культури ХХ ст. Так, слова Лукашевого перекладу заключного вірша з «Аліси в задзеркальній країні» покладено на музику, і вже як відома пісня цей переклад виконується популярною вокальною формацією «Піккардійська Терція».

Валентин Корнієнко переклав цей заключний вірш наново, щоб передати форму акровірша в оригіналі: з перших літер кожного рядка складається ім'я – Аліса Плезнс Ліддел (Liddell). Зіставивши між собою переклади Миколи Лукаша і Валентина Корнієнка, звичайно ж, розуміємо, що останній переклад відтворює жанрову специфіку оригіналу, а попередній – ні. Але якою ціною?

Ось ці два переклади:

*Під ясним шатром небес Ах, та синява небес!
Поміж тихих, сонних Літо, човен, тиша плес,
плес І довкола квітне без.
Човен плыв у край чудес.*

*А в тім човні малюки Слухать раді малюки
Наслухали залюбки, Аж до вечора казки
Як казали їм казки. Посередині ріки...*

*Літо сонячне пройшло, Літній день, гай-гай,
Небо млою затягло, погас,
Що було, те загуло. Ех, літа... Невпинний час!
Зимний вітер студить нас.*

*Та ввижається мені Ні, наснився знов мені
Знов Аліса вдалині, Сон: Аліса вдалині,
В задзеркальній стороні. Лицар, сонце і пісні.*

*І цікаві малюки І я, сповнений життя,
Наслухають залюбки, Дні мої, як в сні, летятя,
Як їм кажуться казки. Дні, мов хвилі забуття.*

*У країні-дивині Ех, той човен десь там он
Непомітно, як у сні, Лине в золотий затон!..
Проминають ночі й дні. Леле, це життя чи сон?..
[1, с. 141]*

*Ніби човен чи порон
В золотий плыве затон
І життя, неначе сон...
[2, с. 245]*

Переклад В. Корнієнка переповнений вигуками: *ах, гай-гай, ех, ех, леле*. Він містить частки (*аж, ні*); у ньому більше вказівних займенників, ніж у перекладі М. Лукаша (у Лукаша: *тім*; у Корнієнка: *та, той, там он*), а також складніша пунктуація, котра має поси-

лювати експресію (три знаки оклику – один із трикрапкою; дві окремі трикрапки; один знак запитання з трикрапкою) або зосереджувати увагу (двокрапка), – тож загалом формальні чинники уповільнюють читання. Називні речення, відокремлений дієприслівниковий зворот (*...я, сповнений життя*), інверсоване речення-строфа (*Слухайте раді малюки / Аж до вечора казки / Посередині ріки*) повтори, насиченість тексту службовими частинами мови, літературними зворотами (*синява небес, тиша плес, невпинний час, хвилі забуття*) і перенасиченість вигуками – все це риси декларативно літературного твору, який, зрозуміло, значно важче проспівати, ніж мелодійний, легкий для запам'ятовування переклад Миколи Лукаша. За типологією Дж. Голмса переклад В. Корнієнка – формоцентричний за своєю домінантою – можна зарахувати до міметичних, формонаслідувальних перекладів, тоді як переклад М. Лукаша доцільно зарахувати до органічних, змістоцентричних перекладів, форма яких органічно впливає з трактування змісту першотвору. Змістовою ж домінантою Лукаша в цьому перекладі було створення відповідного ностальгійно-світлого, мрійного, солодко-щемливого настрою – і це йому блискуче вдалося.

Неможливо тут не вибудувати паралелі між творчим методом Миколи Лукаша і творчим методом великого американського поета й перекладача Езри Паунда, якого авторитетний перекладознавець Дж. Голмс вважає найвизначнішим представником органічного типу перекладу. У контексті розмови про редакторську переробку чи заміну Лукашевих перекладів варто нагадати тут про негативне ставлення Паунда до того, що він сам називав «літературною декорацією», і його думку про доцільність обмежень у використанні перекладачем так званих «необов'язкових», або «порожніх», слів, які служать для створення

потрібного розміру, ритму й т. ін., тобто допомагають відтворити поетичну форму оригіналу, але не несуть у собі семантичного навантаження, істотного для змісту, і, що найгірше, не сприяють тому, щоб мова твору звучала природно [6, с. 357-358]. Лукашеві переклади – оптимально природні, органічні, позбавлені «порожніх», необов'язкових слів.

Водночас уявлення про першотвір залишиться украй неповним, якщо цільовий читач не дізнається про своєрідність та нюанси його форми, тому варіативність перекладів, їхня орієнтованість на різні грані першотвору – це в цілому позитивне явище, яке сприяє різнограннішому засвоєнню оригіналу в цільовій культурі. Тож автор нового перекладу казок про Алісу В. Корнієнко зробив правильний перекладацький хід, вирішивши відтворити оригінальну форму вищенаведеного акривірша Л. Керрола, який вважається одним із його найкращих поетичних творів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Керрол Л. Аліса в Країні Див. Аліса в Задзеркаллі / Льюїс Керрол ; пер. з англ. – К. : «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2001. – вид. 4-е (новий формат), 2005. – 141 с.
2. Керролл Л. Аліса в країні чудес. Казки / Льюїс Керролл ; пер. з англ – К. : Рад. письменник, 1960. – 248 с.
3. Carroll Lewis. Alice's Adventures in Wonderland. / Lewis Carroll. – London: Penguin Books, 1994. – 157 p.
4. Carroll Lewis. The Annotated Hunting of the Snark. / Edited with notes by Martin Gardner, illustrations by Henry Holiday and others, introduction by Adam Gopnik / Lewis Carroll. – New York City: W. W. Norton & Company, 2006 [1876]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : en.wikipedia.org/wiki/Jabberwocky
5. Carroll, Lewis. Through the Looking Glass. / Lewis Carroll. – Raleigh: Hayes Barton Press, 2005. Див. також електронний ресурс: en.wikipedia.org/wiki/Jabberwocky
6. Pound, Ezra. The Letters of Ezra Pound, 1907–1941. Edited by D. D. Paige. With a Preface by Mark Van Doren / Ezra Pound. – New York: Harcourt Brace and World, A Harvest Book, 1950; London: Faber and Faber, 1951. – XXV, 358 p.